

УДК 347.122/347.15

Олександра Хортюк,

помічник судді Апеляційного суду Київської області

СУТНІСТЬ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

У статті досліджено теоретичні та практичні аспекти правової охорони ділової репутації та запропоновано удосконалення правового механізму забезпечення основних прав і свобод юридичної особи.

Ключові слова: ділова репутація, охорона, захист, юридична особа, охорона ділової репутації.

Однією з важливих проблем цивільно-права є питання про визначення обсягу поняття «цивільно-правова охорона ділової репутації юридичної особи» та з'ясування її сутності і значення для правильності застосування норм, що регламентують відповідні суспільні відносини. Проблема охорони ділової репутації юридичної особи загалом є актуальною для удосконалення чинного вітчизняного цивільного законодавства.

Незважаючи на значну кількість наукових досліджень різних аспектів поняття «охорона ділової репутації», перелік ознак та їх характеристика в сучасній цивілістиці продовжує залишатися неоднозначною, і підходи науковців до пошуків вирішення проблеми істотно відрізняються. Та й у сучасних умовах можливість захисту ділової репутації юридичної особи стала більш реальною, проте все ще існує ряд неузгодженостей і прогалин у законодавстві, які спричиняють виникнення конфліктних ситуацій.

Загалом удосконалення цивільного законодавства України значною мірою пов'язане з інтеграцією у європейську спільноту. Відповідно потребує гармонізації національне законодавство із законодавством країн Європейського Союзу і Світової організації торгівлі. Цей факт також обґрунтовує потребу у розробці теоретичних основ проблематики охорони права на ділову репутацію юридичної особи.

Право регулює ділову репутацію юридичної особи, закріплюючи права і обов'язки, гарантії реалізації відповідного права. Держава через встановлення норм забезпечує визнання правильної оцінки діяльності юридичної особи, визначає правопорушення, яким може порушуватися право на ділову репутацію. При цьому суб'єктивне право на ділову репутацію

юридичної особи можна охарактеризувати як забезпечену законом можливість юридичної особи здійснювати не заборонені законом дії, спрямовані на формування і використання ділової репутації, а також вимагати від третіх осіб утримуватися від посягань на неї.

Правове регулювання і правова охорона — поняття взаємопов'язані, але не тотожні: правове регулювання — це більш широке поняття, яке виходить за межі лише цивільно-правових норм, а правова охорона передбачає як попередження, так і припинення правопорушень. Забезпечується і охороняються державою не право на ділову репутацію, а власне ці соціальні блага. Таким чином, нормами права має здійснюватися не тільки охорона особистих немайнових прав, а й конкретне визначення обсягу таких прав, зокрема ділової репутації, а також відповідні обов'язки.

Метою наукової статті є розкриття змісту та сутності цивільно-правової охорони ділової репутації юридичної особи на основі всебічного аналізу праць провідних науковців і положень нормативно-правових актів. Оскільки загальна кількість наукових праць, присвячених цьому інституту, є значною, а напрямом досліджень — найрізноманітніші: від визначення загального поняття до детальної характеристики, надалі здається доцільним зосередитися на аналізі лише тих наукових праць, які безпосередньо або, хоча б значною мірою, стосуються основної проблематики цієї статті.

У першу чергу, до таких наукових досліджень варто віднести праці, в яких розглядаються проблеми визначення поняття «ділова репутація» юридичної особи, пов'язані з характеристикою цивільно-правової охорони її ділової репутації.

Варто зазначити, що на обсяг поняття «цивільно-правова охорона ділової репутації юридичної особи» має вплив обсяг правосуб'єктності юридичної особи. Відповідно до правосуб'єктності юридичної особи В. Д. Фролов включає до неї такі елементи, як правочиноздатність — здатність здійснювати правочини; деліктоздатність — здатність нести відповідальність за правопорушення; бізнесдієздатність — здатність займатися підприємницькою діяльністю юридичної особи [1].

Однак у цьому контексті варто включити до поняття юридичних осіб і особи публічного права. Тому слушно видається позиція дослідниці цивільно-правових відносин І. В. Саприкіної про необхідність роз'яснення у постанові Пленуму Верховного Суду України положення, що «діловою репутацією може володіти орган державної влади, зокрема, в силу свого статусу в державі, особливого порядку створення, функціонування, припинення діяльності, враховуючи те, що такий орган не належить до числа юридичних осіб, діяльність яких направлена на одержання прибутку або на задоволення потреб громадян» [2].

В. Є. Макода пропонує розмежовувати поняття «правовий захист» і «правова охорона» і розуміти під цивільно-правовим захистом «заходи, спрямовані на поновлення чи визнання прав у разі порушення чи оспорювання їх» [3].

На думку І. О. Дзери, необхідно чітко розмежовувати право на захист цивільних прав у матеріальному і процесуальному значенні [4]; цивільно-правовий захист дослідниця визначає як систему активних заходів, які застосовуються суб'єктом цивільного права, компетентними державними чи іншими органами, спрямовану на усунення порушень цивільного права чи інтересу, покладення виконання обов'язку з відновлення порушеного права на порушника [4]. Фактично йдеться про примусові заходи відновлення або компенсації шкоди за порушені права.

А. О. Кодинець пропонує визначити право на захист як правову можливість уповноваженої особи використовувати заходи правоохоронного характеру з метою запобігання правопорушенню, припинення його наслідків, поновлення порушеного права та забезпечення виконання юридичного обов'язку [5]. Таким чином, висловлюється тотожна з попередньою позиція про зв'язок захисту із правопорушенням.

Вітчизняними цивілістами пропонується визначити право на захист як мож-

ливість особи використовувати заходи правоохоронного характеру з метою запобігання правопорушенню, припинення його наслідків, поновлення порушеного права та забезпечення виконання юридичного обов'язку [6].

О. В. Піхурець визначає охорону права ділової репутації юридичної особи як сукупність заходів, спрямованих на визнання права на ділову репутацію та припинення порушення такого права, а зміст охорони права ділової репутації юридичної особи полягає у можливості застосування особою дозволених законом заходів власного примусового впливу на правопорушника, у можливості застосування юридичних заходів оперативного впливу та в можливості звернутися до компетентних державних органів з вимогою про охорону порушеного права чи права, що заперечується [7].

Цивільне право, на думку Р. Б. Шишки, має орієнтуватися не на охорону відносин, а на охорону прав та законних інтересів суб'єктів цивільного права; для цього встановлюється правовий режим об'єкта цивільних прав; охорона, здійснюється основним і допоміжним шляхом через визначення правового становища суб'єктів та правового режиму об'єктів [8].

Завершуючи аналіз змісту поняття «охорона ділової репутації юридичної особи», зазначимо, що охорона права на ділову репутацію юридичної особи є складовою частиною механізму охорони прав юридичної особи взагалі на міжнародному і національному рівнях. Вона забезпечується у двох площинах: публічній — як елемент загальної системи забезпечення правопорядку, та у приватній — як засіб забезпечення й охорони прав і законних інтересів юридичної особи. Таким чином, цивільно-правова охорона ділової репутації полягає у встановленні основної глобальної ідеї приватного права, метою якої є забезпечення інтересу юридичної особи. Тобто правова охорона встановлюється на користь юридичної особи та в її інтересах.

Охорона ділової репутації юридичної особи відображає юридично закріплену можливість використовувати цивільно-правові форми та способи правоохоронного характеру. Дійсно, норми, які визнають і забезпечують реалізацію певного права, є первісними, оскільки пов'язані з установленням прав і обов'язків, однак, крім того, охоронні правовідносини регламентують випадки, коли порушено права і не виконано обов'язки, коли права та інтереси учасників правовідносин

або кожної особи, всього суспільства потребують заходів правового захисту.

Досить часто охорона ділової репутації юридичної особи пов'язується з таким засобом забезпечення встановлених законом прав і обов'язків, як юридична відповідальність. Відповідно до ЦК України виконання цивільних обов'язків забезпечується засобами заохочення та відповідальністю, які встановлені договором або актом цивільного законодавства [9]. У цій нормі закріплено зв'язок між юридичною відповідальністю і охороною цивільних прав, зокрема і права юридичної особи на ділову репутацію.

Юридична відповідальність є засобом забезпечення виконання юридичних обов'язків з боку зобов'язаних осіб, дотримання ними прав інших суб'єктів, поновлення цих прав, зокрема, і за рахунок правопорушника.

Саме тому цілком обґрунтовано можна стверджувати, що деліктні зобов'язання є одним із видів цивільних охоронних правовідносин, тому у визначення поняття «цивільно-правова охорона ділової репутації юридичної особи» будемо включати і цю особливість досліджуваного поняття. Адже юридична відповідальність покликана забезпечити захист права юридичної особи на ділову репутацію від посягань на нього, а у випадку їх порушення і заподіяння шкоди забезпечує відновлення інтересів потерпілого.

Юридична відповідальність, на думку В. Д. Примака, і цивільна відповідальність як її вид покликані забезпечити дотримання встановленого правопорядку (що передбачає виконання всіма особами звернених до них правових приписів, нормальний перебіг відповідних правовідносин та безперешкодне здійснення фізичними і юридичними особами належних їм прав), тому доречним виглядає й твердження про те, що саме у захисті суб'єктивних прав учасників цивільних відносин і полягає призначення цивільно-правової відповідальності [10].

Відповідальність настає у цивільному праві за невиконання зобов'язання, а тому реалізується у межах саме охоронних правовідносин, які виникають у момент вчинення правопорушення. Але не варто ототожнювати цивільно-правову відповідальність і цивільно-правовий захист, на нашу думку, це є поняття, що за змістом частково пересікаються. Адже цивільно-правовій відповідальності притаманна компенсаційна функція, яка є окремим проявом властивої усім способам охорони

і захисту цивільних прав, оскільки вони мають не тільки різні підстави виникнення, а й різні функції. Обов'язковими ознаками цивільно-правової відповідальності є негативні несприятливі наслідки для правопорушника; їх осуд і можливість державного примусу, тоді як при цивільно-правовому захисті такі несприятливі наслідки не є обов'язковими.

Таким чином, формулюємо наступне визначення: права охорона ділової репутації юридичної особи — це сукупність правових норм та заходів, спрямованих на гарантування, реалізацію права на ділову репутацію юридичної особи, а також на захист такого права шляхом його визнання, припинення порушення, а також притягнення винної особи до юридичної відповідальності.

Загалом складовими поняття «цивільно-правова охорона» є: зацікавленість суспільства і держави в її здійсненні; можливість забезпечення здійснення суб'єктивного цивільного права (матеріальний аспект); можливість реалізації права на захист суб'єктивного цивільного права (процесуальний аспект). Тому процесуальний аспект, на нашу думку, є необхідною складовою цивільно-правової охорони ділової репутації юридичної особи.

Закріплена законодавством процедура звернення за захистом порушеного права передбачає можливість звернення за судовим захистом, а носієм такого права є юридична особа або її повноважний представник.

Право на звернення за судовим захистом включає, на думку І. В. Саприкіної, «подання до суду позовної заяви чи скарги, можливість подання до суду зустрічного позову чи заперечення проти нього, можливість брати участь у розгляді справи, користуватися усіма процесуальними правами, вимагати винесення рішення та право вимагати примусового виконання судового рішення. Кожен із цих елементів існує за наявності відповідних передумов, у певних часових межах і реалізується у певній специфічній формі» [11].

Таким чином, держава має враховувати проблематику охорони прав юридичної особи при прийнятті тих або інших рішень, тому навіть вирішення глобальних проблем, приміром, вступу до СОТ, виявляється тісно пов'язаним з необхідністю дотримання охорони прав юридичної особи. Тому варто визнати, що майбутнє утверджується забезпеченням прав юридичної особи, зокрема і охорони їх права на ділову репутацію.

ЦК України не тільки визнає право на охорону і захист особистого немайнового блага, пов'язаного з діловою репутацією, а й встановлює регулювання відносин, пов'язаних з діловою репутацією, незалежно від його порушення.

Відповідно, враховуючи розроблені вище визначення, зазначаємо, що цивільно-правова охорона ділової репутації юридичної особи — це передбачені цивільним матеріальним і процесуальним правом норми та заходи, спрямовані на гарантування, реалізацію права на ділову репутацію юридичної особи, на цивільно-правовий захист такого права шляхом його

визнання, припинення порушення, а також притягнення винної особи до цивільно-правової відповідальності.

Система правової охорони ділової репутації юридичної особи в Україні потребує вдосконалення. Прогалини вітчизняного законодавства пояснюються тим, що не була чітко визначена стратегія охорони, а відтак її форми та способи. Основний напрям охорони права ділової репутації — це створення належного правового механізму і забезпечення реалізації законних прав та інтересів юридичної особи.

ПРИМІТКИ

1. Фролов В. Д. Правочиноздатність юридичної особи та її здійснення за цивільним законодавством України (цивільстичний аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / В. Д. Фролов. — О., 2004. — С. 9.
2. Саприкіна І. В. Захист честі, гідності, ділової репутації фізичної особи за законодавством України (за матеріалами судової практики) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / І. В. Саприкіна. — К., 2006. — С. 34.
3. Макода В. Є. Правова охорона промислових зразків в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.03 / В. Є. Макода ; Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. — К., 2001. — С. 17.
4. Дзера І. О. Цивільно-правові засоби захисту права власності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / І. О. Дзера ; Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. — К., 2001. — С. 176.
5. Кодинець А. О. Засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг у цивільному праві України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.03 / А. О. Кодинець ; Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. — К., 2006. — С. 11.
6. Там само.
7. Піхурець О. В. Охорона права на торговельну марку (цивільно-правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. В. Піхурець ; Нац. ун-т внутрішніх справ. — Х., 2005. — С. 17.
8. Шишка Р. Б. Охорона прав суб'єктів інтелектуальної власності у цивільному праві України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : 12.00.03 / Р. Б. Шишка ; Одеська нац. юрид. академія. — О., 2004. — С. 13.
9. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. // Офіційний вісник України. — 2003. — № 11. — Ст. 14.
10. Примак В. Д. Цивільно-правова відповідальність юридичних осіб : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / В. Д. Примак. — К., 2005. — С. 19.
11. Саприкіна І. В. Зазнач. праця. — С. 87.

Хортюк Александра. Сущность правовой охраны деловой репутации юридического лица.

В статье исследованы содержание и сущность гражданско-правовой охраны деловой репутации юридического лица на основе всестороннего анализа трудов ведущих научных работников и положений нормативно-правовых актов.

Ключевые слова: деловая репутация, охрана, защита, юридическое лицо, охрана деловой репутации.

Khortiuk Oleksandra. The essence of legal defense of business reputation of a legal person.

The article studies the content and the essence of civil and legal defense of business reputation of a legal person on the basis of comprehensive analysis of the works of leading scholars and the regulations of normative and legal acts.

Key words: business reputation, defense, protection, legal person, defense of business reputation.